

شعبان ۲۸، ۱۳۳۴ھ، ۱۹۱۶، ۱۶ يۇن ۱۹۱۶

الدېرۋالادىب

آيدە انكى ھوقبە نىشۋر ايدىلور دېنى، ادبى، علمى و سىياسى
مجله اسلاميه در.

محرر و صاحب امتيازى: ملا عالم جان البارودى.

t.me/shifeleribiz
u.u8686@gmail.com

فهرست:

۲۸۳ تفسیر - صفامروہ. سعى نىڭ بيانى. مناسكىن بولووى.

طوع - عمرہ. كتابدە بيان ايدلگان حقايقنى ياشرو چيلونىڭ
و بوندن توبە ايدو چيلونىڭ حكملرى. بو آيتنىڭ سبب نزولى
و عومى حكىمى. كفر حالندە وفات بولغانلرنىڭ حكملرى.
ملا عالم جان البارودى.

۲۸۷ ھديث - مداراة حقندە. قدرت بولو بدە بور چنى كىچكترونىڭ

ظلم بولووى. بور چنى حوالە. مديون فقير. عالم گە
مجالسەنىڭ عبادت بولووينىڭ بيانى، عالم نىڭ معناسى. عصر
سعادىتىن بىرلى بو صحبتنىڭ كوركام توبىيە بولوب كىلووى.
ملا عالم جان البارودى.

۲۹۱ رمضان روزەسى. روزە حقندە مھم موعظە.
ملا عالم جان البارودى.

۲۹۵ مکتب، مدرسه، وقفى وصيت نرە.
ش. شرف.

۳۰۳ قانون اساسى اسلامى.
المنار دن ترجمە.

۳۰۶ حکمة اسلاميه دن قونداشلىك، دوستلق.
عبدالقيوم بهمانى.

۳۱۱ ھس. تحسس.
منتخباتدن.

مهم اعلان:

حاضرگي احوالگه قاراب ترتيب ايدلگان، واعظلرغه رهبر بولورلق تورکچي تلنده، فائدهلي (تذکره) نامده گي کتاب، معارف، واسطه، عصر کتبخانه لرزه ساتيلادر. بهاسي بره ملب ۳۰ تين. پوچتهسي برله ۳۶ تين.

اخطار

بدل اشتراکلر بو وقتقه چه کوندرمگان جرمتلو مشتريلرمزدن تيزرهک کوندرولري رجا ايدله در.

اداره دن جوابلر:

جرجيس افندي زبيرف گه: سوؤاللرگز گه جوابده سز گه مکتوب کوندرلدي. ۵نجي يلغي مجله دن صوراعان عددلرگز ده بر گه يبه رلدي. حکيم جان افندي محمدجانف غه: آبونه بدللرگز اير يشوب هر ايکي دفتر گه قيد ايدلدي.

مروهده حسن افندي سلطانف غه: بيش يليلق مجله مجموعه سي نالورث ايدوب کوندرلدي.

ملا فاتح زين اللين گه: ۵نجي مجله دن صوراعان مجله لرگز ۲نجي عدد گه باشقه لري، ينه صوراعان بر کتابگز ايله بر ابر جهله سي نالورث ايدلوب کوندرلدي.

الکبير والاکبر

۱۱ نچى سان ۱۳۳۴ سنه شعبان ۲۸ پنجشنبه، ۱۹۱۶ سنه، ايون ۱۶.

تفسير

ان الصفا والمروة من شعائر الله فمن حج البيت او اعتمر فلا جناح عليه ان يطوف بهما ومن تطوع خيرا فان الله شاكر عليم ۱۵۷

ترجمه: راستلقد صفا بئر له مروه الله نك علامتلرندن پس هر كم حج ياكه عمره قبلسه آنلارنى طواف وزيارت ايتوده زيان يوق هر كم ايند گواككه رغبت ايتسه راستلقد الله شكر ايتكوچى (تيوشلى جزاسينى وبر گوچى) وبيلكليدر. (آنك نيت وعملينى تيوشلى جزاسينى بلور.

شرح وتفسير: صفا، مروه حاضرگى كونده مكه شهرينه توتاش ايكى آراسى (مسعى) مكه نك بازارلى بر اورامى در اصلده هر ايكوى تاغ بولوب سوكره اوراملار كوتارلگاندن آزغنه كوتارنكى بولوب قالغانلار تاغ ديورلك دگلد.

حضرت هاجر آزغى بتكاج شول تاغلارغه چيقوب اطرافقه باقوب اللهغه مذاجات ايتوب يتى مرتبه ايسكى آراسنده اللهغه تضرع قبله قبله ازله نگان اوزينك احتياج واضطرابينى اللهغه عرض ايتكان. بالا حاضرگى زمزم فيوسى ياننده قالغان اوغلى حضرت اسماعيل نك عليه السلام يانده صوچقغانينى كوروب فوانوب بالاسى يانينه قايتقان (۱) هاجر واسماعيل

(۱) صفا مروهنى زيارتده و آرالارنده طواف قيلغانده: بنده اوزينك نقصان وقصورينى اوزينك عون ربانيغه فقر وفاقه سيني شيطان ونفس اماره لرندن اللهغه صغينوب طهارة قلب وكمال ايمان وحسن خاتمه مقصودلرينه ايرشو ايچون نياز وتضرع بولمق تيوشدر. شونداى مقدس حالنى غافل اوتكاروب محروم قالودن زياده اجتناب لازمدر.

عليه السلام شرافتلىرىنىڭ قىدرتى ايله ظاهر بولغان شول زمزم
صوى شول كوزىدىن بېرىمبارك صو، صفا و مروە تاغلارنى مقدس
عبادتگاھ حضرت ابراهيمنىڭ عليه السلام كورسنىڭكى مناسكى جەلەسنىڭ
بولوب قالغان.

عربلر جاھلىتىدە كعبە اللەغە زيارت و طوافنى ترك ايتىدىكلىرى كېيى
صفا و مروەنىڭ قىدرلىرىنى دە طانوب مناسكى جەلەسنىڭ كوروب كېلىگانلر
ھتى اوزلىرىنىڭ مەبد اتخاذا ايتوب صفاغە اسافى، مروەگە نائىلە اسمى
بتلىرىنى قويوب عبادت ايتوب كېلىگانلر. شول سەببىدىن اول اسلامدە
آنرغە زيارت ايتونى مسلمانلر آغىر كورگانلر بتخانە بولوب توردىقنىڭ
اصلدە مبارك اورى بولسەلار دە طواف ايتودىن زىيان بولمىغاي ايدى ديو
قورقوب تورغانلر. شونلقدىن اللە تعالى بو آيت بىرلە تىببە ايتىكان: صفا
و مروە اللە تعالىنىڭ علامتلىرىدىن تىوشىنچە احترام ايتودە طواف قىلودە
زىيان يوق ديوھىڭنىڭ تامامى اىچون كركلى مناسكىدىن ايدىكىنى بىلىرگان. امام
احمد مىسندىدە: رسول اللەنىڭ (صلى اللە عليه وسلم) صفا بىرلە مروە آراسىدىن
سەي قىلەر اوق طواف ايتىدىكىنى وسەي قىلىڭز اللە سىزگە سەيىنى بىوكلىدى،
دېدىكىنى كوچرگان. ھەم رسول اللە صلى اللە عليه وسلم ھەر قاىو حج
و عمرەسندە صفا و مروەنى طواف ايتىكان. آراىرىدە سەي قىلغان. شونلقدىن
اكثرائىمە انى حجنىڭ واجىدىن كورگانلر، لازم بولغان مناسكى جەلەسنىڭ
ماناغانلر.

ومن تطوع خيرا الاية.

شرح و تفسیر: اللە تعالى بىندە ارنىڭ لزوم شرعى بولغانىدە دە خىراتقە
رغبتلىرىنى، تكثير عبادتىكە محبتلىرىنى قوزغاتو اىچون ھەم تطوع
جەلەسى بىرلە ايتىنى تامام ايتە «تطوع» اوز طوع و رغبتى بىرلە
تەكلىپسىز بىر خىرلى اشنى قىلەق. محض تقرب الى اللە اىچون بىر
ھىيات مشروەنى كو بىايتەك در. يعنى موندان كشىلرگە اللە كامىل

خېرىلى جزاء و پىرەدر ھېچ كەنك عملىنى ضايىع ايتمايدىر چۈنكى اللە عمل خېر بىر ابرندە شۇكر ايتۇچى و تېوشلى مكافاتنى كامىل اوتا گوچىدىر .
 وھم علېم (بېك بېلىكلى) در بندەلر نك قىلارندە بولغان نېتلرىنى وھر قاىو تورلى عمللرىنى ونى در جە مكافات كرك ايدكىنى بېلگوچىدىر
 بناء عليه هر قاىو عمل ايدگو بولوب ىنسىە البتە عنداللە ضايىع بولاچق دگلدەر .

انّ الذين يَكْفُرُونَ ما انزلنا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّا لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ اُولَئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللّٰعِنُونَ . ۱۵۸
 الاّ الذين تابوا واصلحوا وبيّنوا فاولئك اتوب عليهم وانا التواب الرحيم ۱۵۹ .

ترجمە: بىز اېندىر دېمىز شاھدارنى وھدايتنى، كىتابدە خلىقغە آچىق بيان ايتىد كېمىزدىن صوڭك ياشرگان كىشىلرگە اللە وھر قاىو لعنت ايدوچىلر لعنت ايتەلەر . ۱۵۸ مگر توبە ايتىسەلر اشلرىنى توبە ايتىسەلر، حقنى بيان ايتىسەلر بونلارغە من «اللە» قايتور من . من قايتقوچى ورحمت اېگاسىمەن
 شرح و تفسیر: بو آيت ابوالعاليه ايتىد كىچە حضرت محمد صلى اللە عليه وسلم نك نعمت و صفتىنى ياشرگان اهل كىتاب حقندە نازل اولمشدر . لىكن سبب نزول خاص بولسەدە حكىمى عامدر . بلە توروب، ماھوالحقنى ياشرگان عالملرنى بار چە مېنى شاملدر . نىشردىن و اطھار حق صدنك بولغان عالمنى ھەم نىرسە حتى صوداغى بالقىر وھوادەغى قوشلر استغفار ايتىد كلىرى كېنى بالعكس حقنى گېزلىگان توغرىنى ياشرگان عالم اوزرە اللە و سائر ھەمە اشياء لعنت ايدار ايسكان .
 ابوالعاليه ربيع بن انس، قتادە اللاعنون كلمە سندن فرشتە و سائر مؤمنلر مراد دېمىشلەر . باشقىلر ھومىچە قالدىروب بتون اشپانى شامل

دېمشلر . بو تقدیرده لعنت لسان قال ایله لسان حال دن اهم بولسه كرك .
شویله كه هر نرسه ده . آثار قدرت الهیه و علائم هدایت با نیه هر عاقل منصف ایچون
ظاهر بولدقندن هر نرسه حال و طبیعتی ایله حتی کافر نك و کاتم معاند نك
قالی موافقت ایتسه ده آیات ربانیه نی هر بر انكار و کتمان اید اچیدن
ناراضی و آکا لعنت اوقوچیدر .

الا الذین تابوا الایة مگر موندای آدم لردن توبه ایتک و چیدر
بولوب اوزلرینک ایمان خلق و اشلرینی توز ایتسه لر یا شیره تورغان حق
وصوابنی بیان ایتسه لر الله آنلارغه قایتور یعنی موندای ایمان گناهلارینی
بارلیقار چونکه الله گناه و عناددن اوزینه قسایتقان قلبینی ایمان نوری
برله تنویر ایتکان کسه لرگه قایتقوچی و رحمت نظرینی سالغوچیدر .

ان الذین کفروا و ماتوا وهم کفار اولئک علیهم لعنة الله و الملا
ئکة و الناس اجمعین خالدين فیها لا یخفف عنهم العذاب ولا هم
ینظرون . ۱۴۰

ترجمه: کفر ایدوب شول کفرلری اوزره اولگان آدمیلر گه
الله نك و فرشته لرنك و بارچه آدمیلرنك لعنتلری بولغوچیدر . آنلر اول
لعنتده منگو بولورلار آنلاردن عذاب ینکلا یتولمز و آنلرغه اصلا مهلت
ویرلمز .

شرح و تفسیر: کفر اوزره وفات بولغانلرغه بتون انسانلار نك
حتی کفرلرنك اوزلرینك ده . لعنتلری بوقارغی آیت شرحنده ذکر
ایدلگانچه بیان ایدلدر .

خلودنی (لا یخفف آه) جمللری برله تأکید آکلانادر ، که خاود مکث
طویل معنا مندغه دگل بلکه چیکسز یلر عذابده فالو معنا منددر .
«فصل» این کثیر بو اورنده ذکر ایته کفارغه علی العموم
لعنت جائز امیر المؤمنین هر ابن الخطاب و سایر اماملر قنوتلارنده غیر

اورنلارده لعنت ايدىلر ايدى. وليكن خاص كافر گه لعنت درست ايمز
زيراكه آنك خاتمه سى معلوم توگل.

ابن كثيرنك بوقاعده سى بشقه علماء طرفندىده تاء كيد ايدلگان
مسئله در. لعنت الله نك رحمتندى بىراقلى طرد ايدلگانلك معنايىنه در
بر كشيىنك عافيت و خاتمه سىنى هيچ بنده بلمايىدر شونلقدى آنك الله
حضورنده نى در جهده ايدكىنى بىله آلمايىدر. سن بىر آدم نى آچرىنك
و خلق سزلىق بىرله لعنت ايدرسىك، اول كىسنه بىالاخير تائب و صالح
بولوب الله قىاشنده بىخشىلاردى حساب ايدلگان بولور سىنكا نه قدر
اويات و سىندى نه قدر ادب سزلىك بولور. بىناء عليه هيچ كم حقنده اخبار
روشنچهدده انشا روشنچهدده، خاص آدم حقنده لعنت ايتمهز گه نبوشدىر
شونك ايچون اهل صلاح وائمه نك اكثرى بيزيد بن معاويه گهدده لعنت
اوقو نبوش دگل دىبىشلردى. ملا عالمجان البارودى.

حديث.

۱۰۴ مداراة الناس صدقة.

حديث صحيح اخرجه الطبرانى وابن حبان وابن السنى و ابونعيم
عن جابر رضى الله عنه

ترجمه: آدملىر بىرله كوركام معامله قىلو صدقه در.

شرح و ايضاح: مداراة بىرله مداينه بىاب اخلاقده كوب استعمال

ايدله تورغان كلمه لردى. مداراة ممدوح. مداينه ممدوم اخلاقندىر.

مداراة: كشى ايچون اوز فائده سىندى كىچو.

مداينه: كشى ايچون شريعت حقندى كىچودىر.

يا كه مداراة: دىن ايچون دنيا فائده سىنى تاشلاو.

مداينه: دنيا ايچون دىن فائده سىنى تاشلاو.

بعض عربلرنك: المداراة بندل الدنيا للدين، والمداهنة بندل الدين
للدنيا. ديدكاري مذکور مضمونده در.

خلاصة: مداراة حسن عقل اثری بولغان کورکام خلقدر. مداهنه
بمان خلق کشی خاطر ی ایچون یا که بر دنیا فائده سی ایچون توغر یلقنی،
حقتی تامللاو، و آنی باشرو بولغان بمان خلقدر. شونلقدن مداهنه شرعاً حرام در.
مداراة آدمگه (صاحبینه) طنچلق ویره، خلق آراسنده آبر و بینی الله
فاشنده اجر و ثوابینی آرتدره، مداراة و قتلی آغیر طیولسه ده عاقبت بندکل،
اوکنچسز راحت خلقدر. شونلقدن رسول الله دن صلی الله علیه وسلم و علماء
امتدن مداراة حقنده توری اثرلر کو چورلگان حتی دیلمی روایتنده حضرت
عائشه آرقیلی (ان الله امرنی بمداراة الناس کما امرنی باقامة الفرائض)
حدیثی وارد بولغان محدث خطابی حسن بصر بدن کو چورگان: آدملر مداراة
نصف عقل دیلر، لکن من بتون عقل دیمن. محدث ابن ابی الدنيا مداراة
حقنده مستقل کتاب تألیفی ایتمکان.

وبالجملة خلقه مداراة و تعمد برله معامل فیوا آنلارغه یخشیلق ایتو،
آنلاردن کورگان بعض جفالارغه چداو، دوست و دشمنانغه کورکام معامل
ایتو خیر خواه بولودر. بناء علیه خلقه صدقه پیرو حکمنده معنوی خیر
ایرشتورودر.

۱۰۵ مَظْلُ الْغَنِيِّ ظَلَمٌ. اخرجہ الستة عن ابی هريرة رضی الله عنه

وتمام الحديث فاذا أتبع احدكم على ملي فليتبّع.

ترجمه: بساینک وقتی بتسکان بورچنی کیچکدرمکی ظلمدر. اگر
براوگزنی قدرتلی کشیگه ابارتولسه (آلاچاغینی حواله ایدلسه) ایار سین
(حوالنی قبول اینسین).

شرح و ایضاح: «مظل» سوزمق معناسینه بـوـوـب عالی و قوتی
بولا تورب و عده سی بتسکان بورچنی تولا مای کیچکدرمک معناسینه در بو

تورلى خالق حرام و ظالمدىر. بور چىڭ وعدەسى يىتدىسە صاحب حقنىڭ
 آپقەغە احتياجى بولسە، بولمىسە بور چىنى تولامك لازمدىر بور چى تولامىنچە، آلىش
 و بىرشىدە فائىدەلانمىق ايچون خواجهنىڭ اذنىدىن باشقە كىچوك كىرىمك درىست
 دگىلدىر. حتى بعض علماء گناه كىبىرە دىمىشلار. اگر بور چىلى اوزى تولامىنچە
 ايكنچى حاللى، تولاراك كىشىگە حوالە قىلسە اول كىشى قبول ايتسە بور چى
 صاحبى حوالەغە راضى بولمىق، آلاچاغىنى اول اوچنچى كىشىدىن صورامىق
 تىوشىدىر.

اما مديون فقير بولسە تولاراك حاللى بولمىسە خواجه صبر اينىمك
 تىوشىدىر. مداراة و حسن معاملە اوشبودىر. الله قرآنندە سورە بقرودە (وان كان
 ذوعسرة فنظرة الى ميسرة) دىمىشىدىر يعنى: آغىر حاللى بولسە ينىڭلىك
 وقتىنە قدر كوتو تىوشىدىر.

حتى موندائى كىشىدىن بعضا يا كلا كىچونىڭ ايند گورك ايد كىنى بىلدىر ب
 آيت اخبرندە (وان تصدقوا خيرلكم ان كنتم تعلمون.) دىمىشىدىر. يعنى
 صدقە ايتووگىز - بىلسەگىز - سىزنىڭ ايچون ايند گوركىدىر.

۱۰۶ مجالسة العالم عبادة. اخرجه الديلمى فى الفردوس.

ترجمه: عالمگە صحبت عبادتىدىر.

شرح و ايضاح: عالمگە (دين بىلگىگان و دين توتقان) كىشىگە صحبت
 ايتو كوب خىرگە سببىدىر. اعتبارلى كىمسە عالمنىڭ ھر اشىدىن (حركات
 و سىكىناتىدىن و كىلماتىدىن) استفادە قىلا الورد. آنىڭ صحبتىدىن قىلىنە رفت
 كلور، دين و عبادتىگە رغبت آرتتور. شونلىقدىن بو صحبت اوزى عبادت
 حكەمىنە كرور. صحابه ار رسول الله دن (صلى الله عليه وسلم) صحبت و مجالسە
 برلە استفادە قىلغانلار، ھر قايسوز يىنە قولاق، و فعلىنە كوز تىكىكانلردە
 حسن تىرىبە تابقانلار، چىن مسلمان و حقىقى بىندەلك درجە سىنە آشقانلار.
 صحابه ار صحبتىدىن تابىين، و آنلار صحبتىدىن آنلارنىڭ شاگردلىرى و ھىكدا
 استفادە ايتە كىلگىگانلار. ھر زماندە بىخىشى عالم لىر (دين و اخلاقنى بىلوب

اوزىنى شول بىلەنگە تېپىق ايتىنغان ھەلىقى نورايتقان قىلىنى پا كە گان
 ھالم) قولى وفعلى بتون اشى بول خاقىقە بخشى اورنىك بولا كگانلار،
 دىن وھسن اخلاقنى كرسونگان انصاف ووجدانلى كشيبار ايچون،
 گوزل مدار و منبع بولا كگانلار. ھر بلرنىك خذ العلم من افواه الرجال
 ديگان مقاله حكيمانە لرى شھادتتچە ھر قاىو ھلم وھكمت بر عالم آغزىدىن
 ايشىلدكە كىتاباردىن كورىلو و آكلوفە نىسبتل آرتىراق تائىر ايتە،
 قلىكە بخشىراق اورنلاشادر.

لىكن تىرىبەسىز، ھمل و اخلاق سىز عالم، نى قدر تل و فن عالمى بولسىدە
 بو مېھنىكە داخل دگلدەر. آنىك افعال و حرىكاتى بخشى اورنىك دگل، سوزىنەدە
 آرتق اشانچ بوقدر. فكردىن بعض خواص استفادە ايدراك بولسىدە خلق
 ايچون بر قاعدەلى فائىدە بىرەچك ذات دگلدەر. ھملىسىز، دىننە صداقت
 و اخلاسىز عالم اوزى ايچوندى خلق ايچوندى فائىدەلى آدم دگلدەر. بلىكە
 بالعكس زىيانلى، بىمان اورنىك بولوب خلقنىك ضلالتىنە سبب كەسىنەدر.
 صحتىنە رغبت دگل، نفرت ايدىرگە تىوشلىيدەر.

«تنبىھ» ھملىسىز عالم شرعا و عقلا مضموم و مردود آدم بولسىدە
 مولى تىمىز بايتاق مشكل اشدر. بعض كشى تىكشورگە و علماء سوگارگە
 سوبگان انتقاد بايندە لياقتسىز، اوزىنىك دىنىنى ساقلاودە احتىاطسىز
 ادبسىز كەسىنەلرنىك بوبابدە جسارتلى اورتىسىزدر. اوزلىرى و غىرلىرى
 ايچون كوب ضررلىيدەر. اختلاف افكار و مذاھىدن بولغان باشقەلقلردە جاھل
 آدملىر نظرنىدە تعصبىدىن آيىرىل آلماغان رسىمى عالم نظرنىدەدە
 استقامتسىزلىك كىي كورنەك مەمكىن. بىنا ئىلپە چىن عالم و ھتىدىن بولوب
 ىتىگان كەسىنە ايچون بو بابدە سوز سويلەك و عجل انتقاد ايتەك چىكىسىز
 ھماقت و صفامت اوزىنىك ضررنە بىوك جسارتىدر.

ملا عالمجان البارودى.

رمضان روزەسى.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ الْآيَةُ.

بندەنڭ وظيفەسى اوز يىڭ بندەلكىنى تانودر. يالغوز تىل افرارى دگل بلكە وجداناً وفعلاً اوزىنى بندە كورو، بندە رتبه سنده طوتودر. اوز يىڭ بندەلكىنى بىخشى بىلگان ذات عقللى، چن مسلمان، ربىنى معبودىنى تانوغان ذات بولادر. بندەنڭ اوز درجه سىنى تانومقى آنڭ علويتى وقدسىتىدر. «من عرف نفسه فقد عرف ربه» مقاله مشهورهسى حديث بولوب ثابت بولمىسەدە مقاله حكيمانه بولوب ثابتدر.

بندەنڭ خواجەسى، خالقى، ربى، معبودى بولغان مىلسىز شريكسىز الله رحيم و حكيم در. الله هر قاىو مخلوقىنە مەر باندر. هر قاىو بندەسى اوز اثرى اوز ايجادى بولغانغە هر قاىوسىنە خىر خواهدر. خصوصاً آنڭ الوهيتىنە معترف، وحدانيتىنە مقرر و مصدق بولغان بندەلرىنە - آنى درست تانودقلىرى و بندەلك عهدلرىنى سافلا دقلىرى ابچون - هر وقت رحمت نظر بىنى سالغوچى، و آنلارنى هدايتى وحسن ارشادى ايل، معادتمند ايتكوچىدر. فسبحان الا له الكريم والهادى الرحيم.

الله بندەلر بىنە مەر باندر، آنلارنڭ ابدى معادتلرىنى تىلا گوچى، آنلارغە دائماً شول معادتنڭ يولىنى كورسنگوچى در. معادە ابدىنەنڭ يولى الله كورسنگان روش ايل، روحنى تربىه ايتىك، و آنى - بهايىمىگى كىبى - گودە امارتندىن قورنارمق وشول گودە كئىفە برله قابلانغان و كرلىنگان علويت و قدسىت استعدادىنى آچمق و آرچىمق بولىدر.

وبالجهل روحنڭ دشمانلىرى، گودە خادملىرى و معينلىرى بولغان نفس اماره و شيطان توزاقلارندىن آنى قوتقارب قر آن تصرفىنە و بىرمك و مەربى لا يخطى بىدىنە تابشرمق بولىدر. بندەنى الله نڭ رضا سىنە ايرشدره تورغان بول اوشبو بولغندە در. بندە سعادتنى شول بولغندە تابا آلادر، اوز يىڭ

رېينە، حەقىقىي خواجه سېنە، كەبىل امېنى بولغان مولا سېنە تەمام تەبىئىي يالۇدە
 آنى تەمام تەكلاۋدە غەنە تەبىئىي الادر. اللەنك بېورغى و تەربىيەسى قەارشو سېنە
 اوز فەكرىنى اوز عەقلى اثرىنى قويدىسە نەفسىنى امارەسى و شېطانىنىڭ
 فەكرلىرىنى قاتتىق بولۇپ دوست يولدىن ساقان، ھەلاكەت و شەقەوت
 يوللىرىنى تونقان بولادى. مەئاد اللە.

* * *

اللەنك بىنا ئىسلام بولغۇن شەئەر خەمسەسى (توھىد، نەماز، روزە،
 زەكات، ھەج) بىندە بولغۇن ايكى مەقسەت و ۋەجىبە، بىندەلك بولغۇن ايكى الوغ
 شەئەر و علامەت. خەسەتەشبو كۈنلەردە بىتون عالم اسلامنى تەشەرىف
 و تەقدىس ابدىر گە تورغان رمضان روزەسى بىندەلك مەئادىتى، رەببىنى تەقۋىيە و ھەسەن
 تەربىيە بولغۇن ايكى فائىدەلى بولغان بىر سەر اللە بولغان عبادەت مەقسەتە
 رەببىنى تەربىيەسى قەلبىنىڭ سەفەتە و مەلامەتە آنلارنى بىندە و گۈدە خواجه لىغۇن
 چىقار ب و خادەملىك اچاقلغۇن كۈتار ب، خواجه لىق و مەدەملىك دەرىجە سېنە
 اشۇرو و كۈتار و بىرلە گەندە. شۇنەلەن اللە تەئەلى اوزىنىڭ رەھمەت
 و ھەكىمەتە بىندەلەرىنە اشبو روزە بىرلە تەربىيە ايتىكان، مەقسەت
 سورتە بىندە رەببىنىڭ سەلۇب رەھمەتە و قەلبىنى تەسەۋۋۇپ و تەربىيە بولغۇن
 كۈرەنەن، بۇر روزەدە بولغان فائىدە و مەھەلەتە بىندەلك ادراك و تەھەللەن
 بولغۇن بولغۇن - «الصوم لى وانا جزى به» اشارة مەقسەتە سەلە اكتەفائە ايدوب
 اوزىنى چەن بىندە تەنۇغان، اللەنك اوزىنە اللە و مەعبۇد ايدەنە اشانغان
 قەلب سەھەلەرىنىڭ نەزەرلىرىنى چەلە ايتىكان. آڭلاغانلەر، نى قەدر مەسەدەلەردە.
 روزە بىندە و اچەملىك كەبى نەفس لىندەنە و بىندە تەربىيە سېنە و قەلبى،
 اللە رەھمەتە بولغۇن قەلبىنىڭ تورەندە.

بار ھەمەتە و ھەيئەتە تەھەت و شەھوت بولغان انسانغە بىر دەرىجە
 آغىر لەندە.

لىكەن بىندە اوزىنىڭ خەلقىنى و رەببىنى تەنۇسە و آڭلا اقرار و اعتراف

ايتسە البتە آنڭ عظمتى و فرمانى آلدندە تيز چوگە چەك، موينىنى ايگە چەك،
الله طرفىدىن وپىر لەش قوت و طاقتىنى آنڭ رضاسى بولندە، فرمانىنىن بجا
ايتو خصوصندە صرف ايدە چەك، اوزىنىڭ مسلمانلىقىنى اثبات قىل چەكدر.

* * *

روزە بو يىللار دەغى كىبى گاھا ازون ككونلارگە توغرى كىل، الله
شوندای ازون كونلار دەگى مشقتلى وقتلار دەغى روزە بىر لە بىنك سىنى امتحان
ايتە و آندىن اطاعت و انقياد كوتە، اوزى بىرگان قوت و اقتدارنى اوزىنىڭ
رضاسى بىولىنە صرف ايتونى تىلاى، بىندە نڭ شول آغىر كونلار دە صبر
و تەمىلىنە، اطاعت و حسن انقيادىنە قارشى چىكسىز اجر و ثوابلار يالغوز
اوزىگنە بل تورغان سىرلى مكافاتلار حاضرلى.

بىر وجدانلى كىشى بىر دوستى ايچون آغىرلىق كوتاروگە آنڭ
كوڭلى ايچون شاقىتاي فدا ئىلىق قىلورغە حاضر تورا هم شول خىدمتىدىن
و حرمتىدىن اوزى قوانا، بىر انسانلىق وظيفە سىنى اوتاگانگە قىلىنە بايتاق
راحتلك تابا.

ايندى بىندە نڭ وجودىنى بتون قىمىلى اعضالرىنى، حىاتى ايچون
حاجت نرسە لرىنى الله تعالى احسان ايتىكان، باشىدىن آياقىنە قدر بىندە
آنڭ نىعت و رحمتىنە غرق بولغان، ساعت بساعت بىلكە ھەر صولودە
يوز و مڭ يافىدىن آنڭ نظر و مرحمتىنە محتاج بولوب تورا، حال شولاى
ايتىكان، چىن خىر خواھ و دوستى بولغان رىبى، ھەر اشدە چىن معىنى
و ناصرى بولغان خالقى و معبودى بو بىندە ضعيف و قاصرغە التفات ايدەرك:
من بىرگان طاقتىگى منم يولمەدە صرف ايت، منم دشمانم شيطان و نفس
امارە ايتىكلرىنە مخالفت قىل بىلنە بىر آى قدر روزە توت، شول بهانە
ايلە روڭنى و قىلبىگىنى اصلاح ايدىرسىن، منم نظر رحمانىم گە لايىق بولورسىن،
بالا خىر رضامە ابرشوب سعادة اخروىبە گە نائل بولورسىن» دىدر.

ايندى بىندە نىپىندای يوز بىر لە اشبو بىورق والوغ فرمانىنى بىنكل

طوتە، التفاتسىز قارشى آلا، قنداي وجدان وانصاف ايله اوزىنى بو فرمان
 شريفدن چىتدە قالدىرە، تولى شىطانى وسوسەلەرگە بىرىلە، يوق وبار
 خياللارنى اوزىنىڭ نەفس امارە تېلاگىنە واسطە ايتە، اوقوماغان پىشىگان
 بارتى ملالارنىڭ، دىندىن چىن لذت آلاماغان ماجىلارنىڭ اللەغە بولغان مۇناسىبە
 طەبىئە سەندىن بى خىر بولغان مەفسەلارنىڭ تاوشلار يىنە قولاق سالوب، آنلارنىڭ
 تۇزاقلار يىنە الاگوب بىوك سەئادەتتىن مەحرۇم بولا.

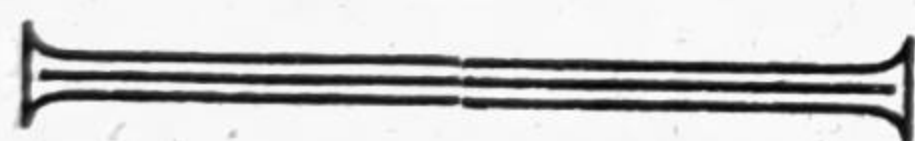
كۈنلارنىڭ اوزونلغى وقزولقى، اشلارنىڭ كۈبلىگى و آغىرلىقى روزە
 فرمانىنى بىلىگە اچورتوردى، ھەربىدە ايچون دوست و خىر خواھ بولغان
 اللەنىڭ بىور بىغىنى اعتبارسىز قالدىردى ھىزلەر دىگىلەر. بىندەدە ايمان
 بولسە ھەرقاىو آغىرلىقنى كوتارە بلىكە آندىن لذت آلا، اوزىدە ايمان اثرى
 كۈرب قوانا. ايمانلى اول خانونى و ايرى دە قزو و ازون كۈنلەردە روزە
 طوتاراق ايسىگىن اشىنى باشقارا چىكسىز آغىرلىق كلوردى بولسە سەئادەت
 كۈن قىزغانچى اشلاب، قزودە استراحت قىلا، دنبا اشى بار دىو دىنىنى
 بوزماي، دىننىڭ بىر الوغ ر كىنە خىبانت ايتماي. بىزنىڭ آزماز اوقۇغان،
 دىن وملت اسملار بىنى تىللىرىنە كۈب آلمان، آلداغى كۈندە امىد خىبىزنىڭ كى
 باشلامىز دە و بعض يالقاو قارىنلارمىزدە شول قدر ايمان يوقمۇ؟ شول اول
 خانونى قدر حىمىتە دىنە يوقمۇ؟ دىننىڭ بىر الوغ ر كىننى ساقلارلىق،
 ساقلارغە تر شورلىق غىرت وھەت يوقمۇ؟

بارسىن سىنىڭ روزە سىبىلى باشىڭ آغىرسىن، حالىڭ آزايسىن،
 ياكە ھوشىڭ كىنسىن، بو حاللەر كىم ايچون بولغان كەنىڭ رضاسى يولىدە
 بولغان. شونى اويلا دە قوان، بو حالگىگە تشكر ايت. اللە رضاسى فرمان
 و شرىعتىنى بىرىنە كلئرو يولىدە باشىڭ آغىرغان، ھوشىڭ كىنكىن آي ھامى.
 چىن ايمانلى بىندەلر اللە رضاسى ايچون قانلار بىنى آغىزغانلار، جانلار بىن
 بىر گانلر، مال و مىلكلار بىنى فدا ايتكىنلر. سىن ايسە آزماز آغىرلىقنى

صلتاو ايتوب شربعتنڭ بىر ركنىنى، اللهنڭ فرمانىنى يهورمك بولاسن،
 نىفسنڭ راحتى، شىيطان خىدمىتى وحرمتى ايچون تورلى وسوسىلارنى اعتبارغە
 آلاسن، شىبھەسىز آچىق بولغان بىر حكمنى فرانغو شىبھىلەرگە گرفتار ايتىمك
 بولوب بىچارە مسلمانلارغە تشويش سالاسن. غىيرت كرك، اعتقاد ايتىمك
 دىنىڭكە ھىيت كرك، اشانغان ربك و معبودنڭ فرمانىنى ساقلاىغە
 وساقلاىغە اجتهاد كرك.

* * *

رمضان آيندە دىنلى خواجهلار، اسلام شرفىنى ساقلاغان بايلار
 خىدمىتكارلارگە مەرھىت ايتىمك، بىخىشى معاملە قىلمىق كرك. شويىلەكە:
 خىدمىتلىرىنى مەمكەن قىلىپ بىنكلايتو، يىمك وايچىمىكلارنى بىخىشىلاندىرو،
 وظيفىلەرنى آرتىدرو ياكە ھىدىلەر و مكافاتلار بىرلە تىلپىق ايتوتىوشدىر.
 تاكىم اول خادىملارگە دە روزە بىنكىل كىلىسەن، دىننى بوزچىلارنى اوتارگە
 رىغبىتلەرنى آرتىسەن، بىندەلك وظيفىلەرنى مالاىسىز اوتامىسىنلار.
 اللە دىننى ھىر مىلەگان و دىن اشىندە باردىمچى بولغان كەسىنلەرگە
 رىھىت قىلغاي، ملا عالمجان بن محمد جان البارودى.

مكتەب و مدرسەلەر ھەم وقفى، وصىتلىرى.

اوزى نىڭ دىندەش و مىلتدەشلىرى فائىدەسىنە، وتورلى خىبرىلى اشلىرگە
 وقفى قالدرو، وصىت ايتو اسلام دە بىك ايسكىدىن بىرلى بولوب كىلەدر.
 رسول اللە (صلى اللە عليه وسلم) اوشبو اشكە قىزىقدىرە، صدقە جارىلەر
 قالدرو دە زور ثوابلار بولاچىق، ھەر وقت شول صدقەلەردىن اوزلارنى
 ثواب باروب توراچىق، شوندا بىن خىرات ايلەرنى جەننە دە زور درجەلەر
 بولاچىق خىر بىر اوشبو اشكە رىغبىتلەندىرە ايدى.
 شونلقدىن صحابىلەر، اوزلارنىڭ اوستلرىنى واجب بولغان صدقەلەردىن
 باشقە، نىل صدقەلەرغە ھەم صدقە جارىلەر بولورلىق وقفى و وصىتلىرىگە دە زور

اهمیت بیره لر، اول اشلرده مسلمانلر ایچون زور فائده، اوزلری ایچون رحمت کونته لر ایدی.

شونلقدن صحابه لر آراسنده اهل اسلام فائده سینه مال وصیت ایتوب قالدرو عادت بیك کوب بولا ایدی. آزرانق بایلیغی بولغان مشهور صحابه لردن هر قایوسی اهل اسلام فائده سینه طاقتلری قدرلی طرشفقانلر، و بیك کوب ماللرنی صرف هم وقف، وصیت ایتکانلر. آنلر چیغان ماللرنده خاتون وباللاچاغالری نك غنه توکل، بلکه دینده شلری نك ده الوشی بولو وینه اعتقاد ایتوب، اهل اسلام فائده سینه ده مال وصیت ایتوب قالدرونی اوزلرینه وجدانی بر بورچ، دین طرفندن استعسان ایتولگان ثوابلی بر اش دیب قاراغانلر.

معلوم و مشهور صحابه لردن بیك کوب سی نك تور لیچه وقف لر قالدرو لری هم وصیتلری تاریخ و سیر کتابلرنده یازلغان. (مونلرنك تفصیلی، اصحابه کسب و تجارت سرلوحه سیله اوشبو مجله ده باصلغان مقاله لرده هم «اصحاب کرام» اسملی کتابلرده یازلغان ایدی.)

اهل اسلام نك برنچی و ایکنچی عصرلرده فوق العاده تیز ترقی ایتولرینه، عوام خلقی آراسنده علم کوب تارالوینه، اوشبو وقف و وصیت کوب بلیگی نك، فقیر و مسکین خلقنی تربیه ایچون کوب ماللر صرف ایتونك ده زور مبیلیگی بولغان ایدی. بو وصیتلرنك الوغ بر قسمی قللر وتوبه ن خلق فائده سینه صرف ایتولوب آنلر یوقاری کوتارلگانلر، شونك ده تاثیر ایله یوغاری خلق اوزندن اوزی علم و تربیه یولینه بیرلگانلر ایدی.

اهل اسلام آراسنده برنچی عصردن باشلاب اوشبو خیرلی اشلرگه عادت ایتولدیگندن، هر بیرده بولغان مسلمانلرده دیوراک وقف و وصیتلر بیك کوب بولوب کیلگان. استانبول، مصر، شام، هرمین، حتی روسیه ایچنده بولغان بخارا و قریم خلقی نك ده زور وقف هم وصیتلری بار. هر هر بیرده بونلر ایچون «اوقاف نظارتلری» تاسیس و ترتیب ایتولگان.

فقط كوز آلدەمزدە آچىق بىر حەقىقەت بار: ياقىن زىمانلارغە قىدر زور
 وققلار قالدروچى، زور خىرات ايله وصيت ايتوچى بىزگە آچىق معلوم
 بولغان دانلار كورنەمى، تانارلار آراسىدە اولدە مشهور بولغان مدرسەلەرنىڭ
 مەكتەپلەرنىڭ مەسجىدلەرنىڭ ھەم بونلارنىڭ خادىملەرنىڭ مەبىشتەلىرى تەمىن
 ايتولگان يەرلەر بىلەنمى. فقط بىر نەچچە ارزۇنغە كچرەك وققلار مدرسەلەر مەھلەلەر بار.
 بىر ونقى بايلارنىڭ وصىتنامەلەرنىڭ فقط گور صدقەسى، فدبە، قرآن،
 كوتاروچىلەر، يورۇچى، صوصالوچىلەرغە يا كە خصوصى كىشىلەرگە بىرولە
 تورغان نەرسەلەرگە سانالغان بولا. فقط بەضىلەرنىڭ گە كوپر صوقدرو،
 قىر قازىتو، مەسجىدلەر بنا ايتو كىي بەضى عمومى راق نەرسەلەر بولا. اما
 مەكتەپ و مدرسەلەر ايتوچى بىرلەر، آقچەلەر قالدرو، اولارنى طرفىدىن بنا
 ايتولگان مەكتەپ و مەسجىدلەرنىڭ استىقباللار بىر بىخىشى بولغە قويو، يا كە
 بوندىن باشقە عمومى تانارلار ايتوچى فائىدەلى اولارغە خىرات قالدرو
 عادەتلەرى اولدەركە بازلغان وصىتنامەلەردە كورنەمى دىيوراك درجەدە آزدرو.
 بىلكە اول وقتدە مەكتەپ و مدرسەلەر بىزنىڭ قويلوشى، مدرس
 وخلفەلەرنىڭ كىيىشى، مەبىشتە و خىراتنىڭ ايتوچى بولدەراق بولووى،
 طورمىشنىڭ نەكلىفسىز و آرزان بولووى سەببىلى، احتمال بو اشلەرگە زور
 احتىياج دە بولغان، شونلقدىن اول وقتدە مەكتەپ و بايلەردە بو مەسئەلەرگە
 آرتىق اھمىيەت بىرمەگاناردىر. بوخسە، يول كورسەتوچى بولدىدە، بىزنىڭ
 خەلقنىڭ ھەتتە، ھەر تۈرلى خىراتقە اخلاصىدە شەبھە يوق. ھازىرگە قىدر
 بىتون مەكتەپ و مدرسەلەر بىزنىڭ فقط خەلقمىزنىڭ اوز اجتھادلەرى، اوز ھەمتلەرى
 ايلەگە دوام ايتوب كىلوى، مەھلەنىڭ خادىملەرنىڭ كىيىشى دە شولاي
 تەمىن ايتولووى بوئارغە آچىق شاھىددر:

* * *

ايندى صوگفى چىركە عصر ايتىدە، تۈرلى آغوملارنىڭ تاثيرى ايلەبىزنىڭ
 ھىيانەزدە بايتاق اوزگاردى بىر نەچچە تۈرلى سەببلەردىن مەكتەپ و مدرسەلەرنىڭ دە

اولكى ترتىپلىرى ايله دوام ايتە آلماپە چىقلىرى ميدانغە چىقىدى. كېيىنكى
بىر يولغە قويولماغان مدرسەلەر يېزىنىڭ كۈندىن كۈن انقراضغە ھىرەكت
ايتىۋى، بۇ نىزىر يەلرنىڭ درىستلىگىن اثباتدە ايتىدىلار.

ھازىرگى ۋىقتلردە زور مدرسەلەرنى گىنە توگىل، ھتى بىر ۋارداتى بولماغان
كېچىككە مەكتەپلەرنى دە دوام ايتىدىرنىڭ كۈندىن كۈن چىتونلاشوب باروۋى،
بالالاردىن جىولە تورغان پىنجىشىنبە ۋىقتەلەرى بولە گىنە بىخىشى مەكتەپ
ۋىخىشى مەلم توتوب بولماغانلىغى مەلوم بولدى. بونلار ھەمەسى ميدانده.
شونلىقدىن بالالاردىن ۋشا گىردلەردىن جىولە ھم مەكتەپ ۋ مدرسە مەناسىتى
ايله ھاصل بولا تورغان جىزى ۋىقتەلەردىن باشقە بەض بىر مەنبەلەر تاپوب
شونىڭ ايله تەمىن ايتو اۋىلانا باشلادى. بونىڭ اىچون تورايچە فىكرلەر
پورتورگە، تورلى چارە اۋىلانورغە ھم ازلاب اشلە نورگە دە باشلاندى.
بونلار زىمەستۋالردىن ۋ شەر ادارەلەردىن فائىدەلەنو، خلىقغە خىصوصى ۋ سالم
ۋالو، نىشر مەعارف ۋ تىرقىۋون جەمەتلىرى تەسىس ايتوب تورلى چارەلەرگە
تەشەبب ايتو، زىكات ۋ ۋىشىرلەردىن فائىدەلەنو، ۋقى ۋ ۋىتەلەر آرتورغە طرىشو
ھم قىرىلەردە مەكتەپ ۋ مەسجىد فائىدەسىنبە جەمەتلىرى بىر مەقدار بىر آلوب
شونىڭ ايله بىر درجە تەمىن ايتو كېى بىر نىچە تورلى چارەلەر ايدى.

البتە دىنى ۋ مىلى مەكتەپلەرنى تەمىن خىصوصىدە، بۇ چارەلەرنىڭ اىك
اشانچىلى، استىقبالى اىك امىن بولغانى ۋوگىلىرى ايدى. چونكى بەض
زىمەستۋالەر ھازىرگە بىزنىڭ بەض مەلە مەكتەپلەرنە ياردەم بىرۋىب تورولرى
ۋولسىدە، لىكن اشقولا بولدىن ۋوگىرە چىركاۋ مەكتەپلەرنىڭ لىزۋىمى يوق،
آنلەرغە ياردەم بىرمە گەچدە يارى دىب سۋىلەب تورۋچى زىمەستۋالەرنىڭ،
بىزنىڭ دىنى ۋ مىلى بولغان مەكتەپلەرنىڭ دواملى ياردەم بىرۋىب تورۋا ھەللىرى
يوق در. زىمەستۋا مەكتەپلەرى، اشقولا لەر آچلغان قىرىلەردە اوزمىزنىڭ
مەلە مەكتەپلەرنى دوام ايتىدىرنىڭ چىتونلىگى كوز آلدەمزدە در.

شونلىقدىن اوزمىزنىڭ مەكتەپلەرنى دوام ايتىدىرنى اۋىلاغاندە، (البتە

چن دینی و ملی حسی بولغان کشیلر بونی اوبلی، مکتب و مدرسه لار یهزنیڭ معیشت واستقبالن تآمین ایتو چاره لرن کو بروهك فايغورتورغه، بوننڭ ایچون هر تورلی چاره لرگه کرشورگه تیوشدر.

قریه لرده مکتبلرنی تربیه و تآمین ایتو ایڭ باشلاب بالالرن تربیه ایتوچی شول قریه خلقینه توشه در. خلقنڭ اوز یاردمی، اوز حسی، اوز طرشلغی برله دوام ایتدیرلگان بر مکتب، حکومت یا که خصوصی آدملر طرفندن تربیه ایتولرگان اون مکتب قدر فائده کیتوره در.

شونڭ ایچون هر بیر، هر قریه خلقی اوزلرینڭ محل مکتبلرن تربیه ایتەرگه، هم معیشتن اوزلری تآمین ایتارگه طرشهق تیوشلی در.

بونڭ ایچون ایڭ فائده لی، اشانچلی، هم اشلوی آسانراق بولغان یول هر قریه خلقی اوزلرینڭ ییبرلرندن بر مقدارن آبیروب مکتب هم مسجد ایچون دیب کیسدروب آلوب وفق ایتودر. اگرده شول مکتبلرده تربیه لنگان شاگردلر، یا که محل کشیلرندن بعضلر یلغه بر ایکی کون وقتلرن فدا و قربان ایتوب شول ییبرلرگه ایگون و بهش ساچوب جیوشدرونی عادت ایتسهر، البته فائده سی ئلل نیچه الوش ارتق بولاچق، هم ازراق غنه و تغلر ایله ده محل مکتبی بر درجه تآمین ایتوله چکدر.

ایندی اوقا، اورنبورغ طرفلرندن، بعض قریه لرده اوشبو یول ایله مکتبلر تآمین ایتوچی قریه لر ایشتولگالی ده باشلادی. حاضرده بو اشنڭ تورلی طرفلرده آرتووی و کوبایووی مطلوب در. انشاء الله، دینینه و ملتینه یاردمگه اخلاصلی، بربرندن عبرت آلوچان بولغان خلقمن آفرنلاب بولسه ده بو اشنی وجودگه کیتیرلر. هم شول مکتبلرده اوقوچی بالالر، وشولارنی تربیه ایتوچی آتالری ده، بزار اوزلرمنی اوز کوچلرمن برله تربیه ایتهمز دیب عالی روحلی، عالی حسی، اوزلرینه اعتمادلی، کوکللری کوتارنکی بولوب معیشت ایتارلر.

لسکن بو اشلرنی اشلر ایچون خلقمن آراسنده چن آڭلی، چن

دېنلى، خالق غە پۇل باشچى بولورلىق كىشىلرنىڭ كۈبايووى، ھەمدە شول قۇرپە خلقىنىڭ ئوز يېرىلىرى ايله ئوز مەبىشتىلرنى تەمىن ايتارلىق درجەدە يېرىلىرىنىڭ ايرىكىن بولۇوى، ھەر يېردە كى مەكتەپ مەدرىسە ۋە مەسجىد نىظارتلىرىنىڭ تەرتىبلى بىر يولغە قويۇلۇوى، ھەر يېردە اوشبۇ اىشنىڭ عادت بولا باشلاوى دە لازىمىر. شۇنىڭدەك شەرتلەر تاپلغاندە غەنە بۇ اىش عەمۇمى لەشە چكىر.

لىكىن بۇ شەرتلەرنىڭ تاپلۇوى، ھەر يېردە شۇشۇ بىخىشى عادتلىرنىڭ وجودگە كىلۇوى بايتاق ۋەقتلەر، بايتاق تەرقى ھەم انتباە اېستە دېگەندىن مەكتەپ ۋە مەسجىدلىرىنى تەمىن ايتۇنى ھەر يېردە اوشبۇ يولدىن كۈتۈپ تۇرۇق غايت مەشكىل در.

بىلكە حىياتدە بولغان باشقە مىللەتلەر كېيى، اوشبۇ اىشنى باشلاپ خىصوصى آدملىردىن، خىصوصى تۈگەنلەردىن اشلەنەرگە تەرشەق تېۋىشىر. سوڭرە آفرىنلاپ تەرقى ايتە چىك وتارالاچقى در.

ھەر كەم گە مەلۇم در كە بىر اىشنى خىصوصى آدملىرگە آڭلانو، عەمۇمگە آڭلانوغە قاراغاندە بىڭلەرەك، ھەم آڭلى كىشىلىرى كۈبەرەك بولغان يېردە تەرتىب گە قويۇ، اشلەر آسانراق در.

شۇنىڭدەك اوشبۇ مەخا مەكتەپلەرنى ھەم دىنى مەدرىسەلىرىنى تەمىن ايتۇ اېچۇن مەمكىن قىلەر ھەر يېردە بولغان سودا گەرلىرى، ھەم يېزىلى بايلاردىن، يا كە وارثلىرى بولماغان كىشىلەردىن اوشبۇنىڭ كېيى خىراتقە ۋەسەيت ايتىرەرگە تەرشەق، ۋەسەيتنامەلەردە قېزىقۇچى، سوۋسالوچى، گۈرۋەلەرنىڭ باشقە عەمۇمى خىرات اورۇنلىرىنە ۋەسەيت ھەم ۋەقە ايتۇنى دە يازا باشلاۋنى عادت ايتىرەرگە تەرشەق تېۋىشلى در.

بۇ اىشلەرنى رۇخانىيلەر، بايلەر، ھەم دىن ۋە مىللى اېچۇن خىر خواە بولغان كىشىلەر ھەر ۋەقت خاھەرلەندە تۇتارغە، خىراتقە باردىم ايتۇوى امىدلى، دىنى اېچۇن اخلاصلى بولغان كىشىلەرنىڭ اېسىلەرىنە توشۇرە تۇرۇغە، ھەر بىر حاللى كىشى آزرارقى غەنە بولسەدە اوزى اېچۇن بىر ۋەسەيت جارىپە

قالدىروب كىتونىڭ زور ثوابى، كوپ فائىدەلى اش ايكانن اونوتماسقا
 تېوشىدۇر، زور ثوابى، كوپ فائىدەلى هم اوزلار يىنە يىخشى اسم گەدە سەبب
 بولغان اوشبو اشنى عادت ايتىدۇرەك ھەتلى بايلار، حاللى آدملىرەزگە چىتون
 بولماسە كېرەك.

بو مەسىلەدە، عبرت آلورلىق اورنلار، باشقا مەتلەردە بىك كوپ.
 آنلار «نشر معارف» «ابتدائى تعليم» «جمعيت خيريه» «جمعيت ترقى
 و ترقىون» كىي تورلى جمعيتلر آچوب، اوز مەتلەشلەرنىڭ پاردمىنە
 يتوشكانلار، ھەر تورلى مەكتەبلر آچوب دوام ايتىدۇرگانلار. بو جمعيتلەرنىڭ
 سىياسى ھېچ بىر غرضى بولمايىنچە، فقط معرفت آرتىدۇر، عالم تاراتۇ،
 خلقنى آغارتۇ بولىدىغىدىن ھۆكۈمەت دە بونداين اشلىرگە ھېچ بىر تورلى
 ممانعت ايتىمى، بىلكە اوشبو اشلىرگە اوزى رەسمى رخصت بېرە، حتى
 بعضلر يىنە ياردەم ايتوشەدۇر.

ايمىدى بىزلىدەدە آچىق كوزلى، حىياتنىڭ قايدە تابا بارغانن توشونۇچى
 دىيانتلى وھىيتلى آدملىرەز اوشبو اشلىرنى كوبرەك اويلا رغا، اويلا شورغا،
 اماملر و معلملر يتوشدۇرەتورغان مدرسەلەرنىڭ، ھەم مەكتەپلەرنىڭ مەبىشتلەرن
 حتى روسچەغە معلم و معلمە يتوشدۇرە تورغان مەكتەپلەرنى دە بىر بولغا قويا رغا
 اوزمەز طرشمق ھەم مەمكىن قدر اوز مەصارىفەز ايلە اوز تەل گەزگە موافق
 ايتوب آلوب بارمق تېوشىدۇر.

بونىڭ اىچون ايكى فائىدەلى بول، شرىعت اسلامىيە طرفىدىن مانتالىنغان،
 اولەككى مسلمانلردە بىك ياراتوب ھەم قىلغان صدقە جار يەلەرنى، خىبرات
 بولمىنە وقف ھەم وصىتەلەرنى كوبرايتورگە طرشمەقدر.

خلاصە: مدرسە و مەكتەپلەرنى ھەم آنلارنىڭ مدرس و معلملەرن و باشقا
 حاجتلىرن اولدەككى رەوش ايلە گنە آلوب باروب بولامى، بونلارنىڭ مادى
 ياردەمگە احتىياجلىرى يىلدىن يىل آرتوب تورچىق. اكر بو اشنى حاضر دن
 بولغا قويا رغا طرشماساق، كېلەچكە دىنى و مىلى كوپ تورلى اوگايسزلىقلارغا

اوپراومز بىك احتمالدر. بوزك ايچون ايسك اهميت بىرورگه تيوش نرسه لرمزدن بىرى، هر بىردە مکتب ومدرسەلر فائدا سىنە وقف لار آرتدورغە، زورراق اورنلردە زورراق توگەر کار و ياردم جەمئىتلرى تشكىل اينوب شونى زور ايتورغە وشول واسطە ايله محتاجلرنىڭ ياردىمىنە ايرشورگە تيوشلى در.

ش. شرف.

قانون اساسى اسلامى (۱)

المنار مجله سندن اقتباس ايدلدى

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا.

سورة النساء

ترجمە: اى مؤمنلر اگر اللهغە و آخرت كونىنە اشانغان بولسە كز (۲) اللهغە اطاعت قىلىڭز، پىغمبرگە وامر ابلر كزگە اطاعت قىلىڭز؛ اگر بر نرسە دە نزااعلا شسە كز - بر فرارغە كبله آلماسە كز - آنى اللهغە و پىغمبرگە - كتاب وسنت گە - عرض قىلىڭز. اوشبور وشچە عمل، خىرلى وكوركام عاقبتلى اشدر.

ايضاح: اللهغە اطاعت اللهنىڭ سوزى قرآن بىرلە عمل بولا، پىغمبرگە اطاعت پىغمبرنىڭ سنتى - سوزى و فعلى - بىرلە عمل بولا، امر ابلر بىنە اطاعت انلرنىڭ اجماعى بىرلە عمل بولادر؛ نزااعلى مسئلەنى كتاب وسنت گە عرض قىلو قىياس بىرلە عملدر. بس آيە كرىمە اسلامنىڭ دورت اصلن

(۱) ۸ نچى مجلەدە ملا عطاء الله بوللاطف سؤالىنە جوابدە وعد ايدىگان مقاله.

(۲) مفسرلرنىڭ بعضلىرى (ان كنتم) جەلەسن (فان تنازعتم) جەلەسىنە قىدايدوب تفسىر قىلغانلار. بعضلىرى يوقارغى جەلەلرنىڭ مەجەوسىنە متعلق دىگانلار. آيتنىڭ سياقتىدىن شوڭخى تفسىر ظاهر رەك بولغانغە كورە شوڭكا قاراب ترجمە ايتدىك.

- بىرىنچى اصل قرآن ايكنچى حديث او چوئىچى اجماع دورتنچى اصل قىياس
ايكانى - بيان بولادر . بو صوگفى ايكى اصل شر يعتنك معاملات قىسمنه گنه
يعنى كتاب وسنت ده منصوص بولغان - ذكر ايدالگان - معاملات مسئلهرى
حقنده غنه دليل بولا، اعتقاد وعبادت مسئلهرنده دليل بولميدىر . چونكه
بو مسئلهر يالفوز وحى برله تمام بيان ايدالگانلدىن، اعتقاد وعبادت
مسئلهرنك انسانلرنك راي و فيكرلرى اجماع و قىياس لرى نك هيچ بر دخلى
بولمى . بو مسئلهرده فقط اولگى ايكى اصل - كتاب وسنت گنه - دليل
و حجت بولادر .

اعتقاد (ايمان) مسئلهرى قطعى بولغانغه كوره، دايللر يده قطعى
بولوب، شونك ايچون بو مسئلهر قرآندين يالفوز آيه محكمه لىر برله،
(بونلارغه نص متعين المعنى، نص قطعى المفاد ديبده ايتلر) حديثدىن
ينه محكم و متواتر يعنى قطعى المفاد والثبوت بولغان حديثلر برله گنه
ثابت بولادر .

اولوالامر مصداقنده - كملر ايكانى تعيينده - مفسرلردىن تورايچە
تفسيرلر نقل ايدالگان . بعضلىرى (خلفاء راشدين) بعضلىرى (مسائل دينيه ده
فتوى بيروچى و دين تعليم ايدوچى علما) ديب تفسير قىلغانلر ، مجاهدنىك
(اصحاب كرام)، جابر بن عبدالله، مالك و ضحاک لرنىك (اهل قرآن و علم)
ديب تفسيرلرى نقل ايدالگان، (سريه اميرلرى) ديب تفسير قىلغانلر،
روافض (معصوم اماملر) ديب ايتكانلر؛ رازى و نيسابورى (اهل اجماع،
اهل الحل والعقد) ديب تفسير ايدوب صوگفى مفسرلردىن مرحوم مفتى
محمد عبده، سيد رشيدلر بو تفسيرگه قرار بېرگانلر .

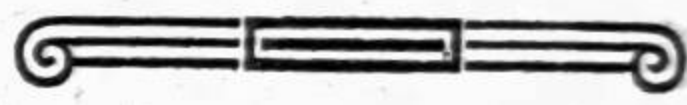
اسلامنىڭ الى القيامة باقى بىر شىرىعت بولغانىن، معاملات مسئلەلەرى
 ھەمىشە اوزگاروب تورغانىن، دىن علماسىنىڭ اجتماعى اشلىردە معلوماتلەرى
 آزاغىن اوبلاغاندە بوسوڭقى تفسىر - دىنى واجتماعى وحقوقى علما و اهل
 نجر بەدن عبارت بولغان ھىيئت» دىگان تفسىر - ايك موافق تفسىر
 بولووى بلىنور. قرآندە عموما مؤمنلەرگە خطاب ايدانگان آيتلەر، نزول
 زمانىدەغى مؤمنلەرگە بالذات خطاب بولغانى كىي، آخر زمانغە چە ھر عصر دغى
 مؤمنلەرگە دە خطاب بولادر. بناً عليه شارع تعالى نك بو آيتدە عموما
 مؤمنلەرگە خطاب ايدوب مذکور دورت اصل بىر لە عمل قىلورغە بىور ووندىن
 اسلام شىرىعتىنىڭ دوامى مدتدە بو دورت اصلنىڭ دە دوام ايدەچكى
 مسئلەانلەر منقرض بولمىغاندە بو اصللەر ھەمىشە دستور العمل بولورغە
 تىوشلىكى بلىنە يعنى اوشبو كىتاب، سنت، اجماع و قىياس دن عبارت بولغان
 دورت اصلنىڭ اھلىلەرى ھر عصر دە كىسلىماو يىنىڭ لزومى آكلانادر.

ايمىدى اولو الامر نى اوتىكان عصر اردەغى مذکور طائفەلەرگە تخصىص
 ايدلسە، سوڭقى عصرلردە اولو الامرگە مصداق قالماوى يعنى اوچونچى
 اصلنىڭ بتونلاى مەھل قالووى لازم بولا، اولو الامر يالغوز علما دىندىن
 عبارت بولووب، معاملات مسئلەلەرىن واجتماعى مصلحتلەرگە تطبيق ايدرداى
 علم الاجتماع علماسى بو ھىيئت اعضاسىدىن بولمىغاندە، بو اصلنىڭ يىنە عملگە
 ياراقسىز بىر حالدە قالووى لازم بولادر. بو ايسە آيتنىڭ فرمان و مقتضاسىنە
 ئەماما مخالف، اسلامنىڭ شىرىعتە باقىە بولوو يىنە منافى بولغان الوغ ايكى
 استىجالەدر.

سوڭقى عصرلردە اولو الامر يعنى اھل اجماع بولغان طائفەنىڭ يىنە
 مسئلەنى كىتاب و سنت گە قىياس و تطبيق قىلوردى اھل قىياس بولغان بىر
 طائفەنىڭ حاجت بولوارى بىگىر كى سىز بىلە. چونسكە عصرلەر اوزغان صابىن

اجتماعى حادثىلار معاملات مسئلەلەرى ھەمىشە اوزگەرۈپ آرتۇپ
تورغانلىقتىن، يالغۇز بىر ەصرنىڭ اهل اجتماع، اهل قياس لارى نىڭ اجتماع
وقياس دائىرەلەرى، بو چىكىسىز ەادئە، مسئلەلەرنى صيدىرە آلمىغان سو بىلەر گەدە
ھاجت يوق. اوزىكان فقھانىڭ سەھى واجتھادلارى بىر لە اسلام فقھەسى فوق-
العادە كىتابىوب يوزاب كىتبخانەلەر طووسى فقھە كىتابلارى بولسىدە، بىك
كوب مسئلەلەر ھەماندە شرىعت كە تطبىقى ايدىلمىگان حالدە تارالوب ياتا،
ھسابى بولمىغان بو فقھە كىتابلارنى نىقدەر آقتارلسەدە بو مسئلەلەرگە روابت
تابولمىدەر. بو حال ھەر كىمگە معلوم دىورلك. اوشبو حاللاردىن شرىعتنىڭ
معاملات قىسمىن ەملى جھەتتىن يولغە قويبار اىچون ھەر ەصر دە اهل اجتماع،
اهل قياس بولغان ھىئەتلەرنىڭ ھاجت و ضرور بولغانى بىلنوب، اولو الامر
لفظىدە مذكور تفسىرنىڭ اىكى مناسىب تفسىر اىكانلىكى معلوم بولور.

آخىرى كىلەچك ساندە

ھكىمت اسلامىدەن قىرنداشلىك و دوستلىق

انسانلار آراسىدە الفت، وھسن معاشرت نىڭ سەببى قىرنداشلىك،
و دوستلىق بولدىغىنىدىن، اسلام نىڭ اولىدە اوك افىدەن ھىزىرلىرى اصحاب
آراسىدە قىرنداشلىك ەقد قىلمىشدر. شول قىرنداشلىك سەببىلى اصحاب
آراسىدە دوستلىق آرتۇپ، بىرسى آخىرگا باردم اىدوبىنە، اتفاق و الفت لارىنىڭ
آرتووبىنە، بىنا ەلبە اسلام نىڭ قوۋلنوبىنە وسىلە اولامىشدر.

انسان نىڭ اوزىنە قىرنداشلىق انتخاب ايتووبىنە اىككى نەرسە سەبب
اولور (۱). انسان بىر اش سەببىلى، مضطر اولوردە، اوزىنە دوست و قىرنداش نىڭ
لزومىن ھىس ايدەر، شول سەببىلى اختيارسىز اولەرق قىرنداشلىق انتخاب
قىلمىغە مجبور اولور. (۲) ھىچ بىر اضطرار و احتىياجى اولمىغاندە، كىنداختىيار بىل
دوستلار ياسار.

اختىيارسىز اولەرق انتخاب ايدىمىش دوستلىق اوشبو اىككى سەببىدىن

خالى اولماز. ۱) انسان بر آدمده حسن اخلاق، يا كه باشقه بر فضيلت مشامده ايدرده، مذکور آدمده بولغان كوركام صفتلر بيا ضرور اول آدمنى دوست، و فرنداش قىلورغه مجبور ايدور. (۱) (۲) انسان مدنى الطبع بولوب، اوزى نىڭ مادى، و دنيماوى احتياجن بالغزغنه ادا قىلور مەكن اولدقندىن، اوزىنه احتياج وقتنىڭ ياردم قىلورداي دوستلارغه محتاج اولور. دوست و فرنداش انتخاب ايتونىڭ ايكى الوغ شرطى: انتخاب ايتنە چك آدم لرنى امتحان، و تجربە قىلور بىخشى لقنى صنماقدر. چونكه: انسانلر اولەن و آغ-ئاچىلر كىبى دركه: اولن لىر بعضى خوش ايسلى، يغاچلر بعضى لذىد يمشلر اولدقنى حالده، ديگر لرى نىڭ ايسندىن حشارتلر قاچار، يمشلرى اولتروچى آغو اولور. شاعر دىپور:

بنوادم كالنبت * و نبت الارض الوان *

فمنهم شجر الصند * دل والكافور والبان *

ومنهم شجر افضل ما يحمل فطران. *

انسانلرده شونىڭ كىبى: بعضى فرشته دىن بىخشى اولدقنى حالده، ديگرى ابليس دىن يمان اولور. يمان ايداشلر ايله بورمك، و صحبت قىلماق، كندىگنى دە شونلر (يمانلر) جەلمە سىندىن حساب ايدولر ينه سبب اولور. (۱)

عن المرء لا تسئل واسأل قرينه * فكل قرين بالمقارن يقندى

تجربە اصولى: فرنداش انتخاب وقتندە تجربە تىوشىلىكنى سويلادىك، ايندى شول تجربە اوشبو دورت نرسە دە تىوشلى. (۱) انتخاب ايتولنە چك آدم عقل صاحى اولوب، احمق اولمسون. چونكه: احمق برلن

(*) «ادب الدنيا والدين» كتابندىن مقتبس.

(۱) دواملى دوستلوق نىڭ سببى: شريعت لساننده «تعارف ارواح» جانلرنىڭ تانوشى، حكمت لساننده «تشاكل طبيعت» طبيعتلرنىڭ لوخشاشوى؛ تىب ايتلىگان. واقعا طبيعت و اخلاقلىرى بر برسینه اوخشاغان كشىلر، برنجى تانوشولرندوق قرارلى بر دوستلوق ياصى آلالر، بر برسینه طبعلىرى اوخشاماغان كشىلر بر آز زمان دوستلاشوب يورسەلرده اوزاقغه بارمى دوستلوقلىرى بتهدر. بو ايسه تجربە و مشامده برله معلومدر. (اداره)

قرندەشلىك قېلىق، ضرر و اوكنچ دين باشقە نىرسەنى منتج اولماز حكما:
 «احق نىك دوست لغندىن عقلى آدم نىك دشمانلىغى خىر لېرە كدر، چونكە:
 عقلى آدم نەقدر دشمان اولسە دەخدەدىن تجاوز قېلماز» دېمىشلار. (۱)
 (۲) انتخاب قېلىنەچق دوست دين و وجدان صاحىبى اولورغە تېوشلى. دين
 و وجدان صاحىبى اولغان آدم گە انابت يوقدر. حكماً دېيور: «وجدانسز
 دوست دن، وجدانلى دشمان خىر لېرە كدر. چونكە وجدانى بولغان آدم
 دشمان بولدىغندىن ضرر قصد قېلسە دە، وجدانىنە مغلوب بولدىغندىن
 توفتالور. كېلاچكە وجدان اوز محكە سېنە آلوب تفتيش ايتووندىن
 و وجدان عذابى چېگووندىن خوف ايتەر.»

(۳) انتخاب ايتلمش آدم گوزەل اخلاق، و حسن سيرة صاحىبى اولورغە
 تېوشلى. چونكە ياوز خلقلى آدم نەقدر دوست اولسە دە، انسان آنىك
 شرتدىن بتون بتونە امين اولماز. حكماً دېيور: «ياوز خلقلى آدم
 ابلان دوستلق ايتو، دېگزدە كچكنە كېمە بىرلن يوروكىن دركە بو كېمە چى
 هېچ وقت خوفدان و خطرەدن امين بولمى در» شونىك كېرى اخلافسز آدم دە
 دوستىنە آزغنه خاطرى قالسە دشمانى قېلماغان ضرر لارنى قېلودن باش
 تارتماز. (۴) دوستلق، وقرنداشلىك هر ايكى طرفدىن محبت، و مېل ايله
 بولورغە تېوشلى. چونكە محبت و مېل دن باشقە حاصل بولغان دوستلق دە
 خىر يوقدر. ايمدى اوشبو خصلت لار تمام بولسە آنىداى آدم نى دوست
 وقرندەش انتخابى اوچون غنمىت سانارغە تېوشلى.

دوستلارنىڭ انواعى: مائون دېيور: قرنداش و دوستلار اوچ نوع
 بولوب، بىر تورلىسى آش، و نعت كېنى در، كە آش و نعت دين باشقە

(۵) برشاعر بو خصوصە اوشبو گوزل بيتنى سويليدى: انى لائمن من عدو عاقل.
 و اخاف خلايعتر يه جنون. فالعقل فن واحد و طريقه ادري. فارصد والجنون فنون. يعنى: عقلى
 دشماندن امين بولام (قورقئيم) لىكن جنلنگان دوستدن قورقامن؛ چونكە عقل بر تورلى،
 يولى بېلگولى بولغانغە كورە، عقل يولنچە ايدلنگان دشمانلقدن صاقلانوب بولا، جنون
 (جنلانو) ئالا نېچە تورلى بولغانلقدن، بو يول بىرلا اشلنگان دشمانلقدن صاقلانو مەمکن
 بولامى؛ دېگان مضمونە.

(اداره)

ياشامك مەكەن اولمىقى كېيى، آدم بونداي دوستلاردىن ھېچ بىر ۋەقت مستغنى
اولماز. ايكنچىسى دوا كېيى در، كە دواغە ھەر ۋەقت محتاج اولنماي، آورو
ۋەقتە غەنە لازم اولدىقى كېيى، بەعض ۋەقت مونداي دوستلاردىن استغنا
حاصل اولور. اوچونچىسى آورو كېيى در كە آورو دىن صافلانۇ تېوش
اولدىقى كېيى، اوشبو اوچنچى نوع دوستلاردىن قاچىق، و صافلانمىق تېوش
اولور.

ابن مسكويه دىيور: «دوست، ۋەقەندە شۇر دورت صنفدر. بعضىسى
اوزى ياردم قىلدىقى كېيى دوستىدىن ياردم اميد ايتەر. بعضىسى: اوزى
ياردم قىلمايدىقى كېيى، دوستىدىن ھەم ياردم اميد قىلماز. بعضىسى: اوزى
ياردم كوردكى ھالەدە، دوستىنە اوزى ياردم قىلماز. بعضىسى: اوزى
ياردم قىلورغە طرشدىقى ھالەدە، ھوضىنە دوستىدىن ياردم اميد قىلماز.

برنچى صنف، دوستقە حساب ايدلسەدە، بور چقە آلمش آقچە كېيى در كە،
ضرورت اولسە صرف ايدەر ضرورت اولسە صاحبنە اھادە ايدەر.
ايكنچى صنف، دوستلر حسابىنە كرماس؛ مونداي آدملر فائىدەلى دوستدە،
ھەم ضرورلى دشماندە دگلدەر. ۳ نچىسى: لئىم آدم اولور. چونكە لئىم
اولمىقى آدم نىڭ وجدانى بىر كشى دن فائىدە كورب، آكا مكافات قىلماي
قالونى تھمل قىلماي. دورتنچى صنف: ايك كرىم طبيعتلى آدم اولوب،
دوستلرنىڭ ھەم ايك حقيقىسى و ايك ھالى آدەدر. لىكن بونداي آدملر
كبريت اھەر كېيى نادر، ۋەقىمىلى آلماس كېيى سېرە كدر. (۱)

انسان اوزى نىڭ دوستى نىڭ باشقە خلقلرن اوخشاتسە، بىر گنە
خلقى ياراماوى اوچون آندىن آيرلماسقە تېوشلى. انسان نىڭ طبيعتى
مختلىق اولدىغىدىن، ھەر آدمدە بىر گنە طبيعتدە اولمىقنى اميد قىلو اورنسىزدەر.

(۱) بو خصوصە بىر شاعر اوشبو گوزل بىمتى سويلەگان:

ثلاثة اسماء لامسمى لها * الغول والعنقاء والخل الوفى.

شورەلى، عنقا، وفالى دوست اسملرى بار، اوزلرى يوق نرسەلر؛ ديمكدر. مع هذا
اخلاق تمام بوزولغان بو وقتدە، ضرر سز كشىنىدە دوستىدىن سانارغە ياراسە كرك. (ادارە).

حکماً ديپور: «انسان اختيارنده بولغان اوز نفسينه تمام خواجه بولورغه قادر تو گلدر. شونلقدن آز اورناردهغنه خواجه بولور اوي ايچون دوستن شلته اينهر گه حقی بو قدر» شول جهته انسان دوستنده بر خلاف اش کوردکده ملامت قیلماي. نفس نك حالت طبيعیه سندن چغری ديب گنه حکم قیلورغه تيوشلی. (۲)

معامله: بر آدم تجربه و امتحان سوکنده اوزينه دوست انتخاب قیلسه، آنک ايله هر وقتده محبت و الفت ايله معامله قیلورغه تيوشلی. راحت وقتندن آرتغراق، قايغو و بلا وقتنک بېگره کده دوستلق و ملایهت کورگزمه گه تيوشلی. باطناً دوستلق اوامای ظاهر آگنه بالناقلا نهق، راحت وقتده برگه بولوبده بلا و قايغو وقتنده قاچوق ايک الوغ حماقت و وجدانسزلق در. افراط هر نرسه ده مذموم اولدقی کبی، دوست و قرنده شلر گه محبت ده هم افراط قیلمازغه تيوش. چونکه: هر نرسه نك آخیر چيگينه يتد کده انقراض وقتی باشلانور. شونک کبی محبت ده آخیر چيگينه (افراط ياغينه) چقسه ضدينه (دشمانلقغه) آلماشنور. افندمز حضرتلری ديپور: «دوستنكغه محبت ده افراط قیلمه، احتمال بر کون دشمان اولورسز. کذاک دشمانكغه غضب ده افراط قیلمه، احتمال بر کون دوست اولورسز».

دوست ارغه زیارت ایتو، و آنلر ایلان کورشوده ده افراط قیلما سقه تيوشلی. چونکه: هیچده کورشهای و زیارت قیلماي تورمق آبرلوغه سبب اولدقی کبی، هر کون باروب دوستیگنی بورچومق ده انی رنجتوگا، و اوز کنگ قدرگنی بوغالتوغه سبب اولور. افندمز (صلی الله علیه وسلم) حضرتلری: «دوست و قرنده شلرگنی کون آرالاش زیارت ایدگز. محبتگز آرتوغه سبب اولور» بیورمشدر.

(۲) بو توغریده الوغاردن برسی (من استقصی عیب اخوانه بقی بلا صدیق) دیمش. دوستلرینک عیبارن کیچیلکارن تیکشروب توروچان کشی دوستسز قالور؛ دیگان مضمونده. (اداره)

دوست و قىرندەش بولغان آدمنىڭ خىپالىرىن عفو ايتەرگە و آنىڭ اوچون شىئە قىلمازغە تىيوش. چۈنكى: آز آز شىئە سەببى بارە بارە آراغە صالحلىق ئوشىب دشمانلىقغە سەبب اولور. مەككەن اولدۇچە اوزىڭە دشمانلىرىنى كوپايتمايكا، بىلكە گوزەل خلق بىلەن آنلىرىنى اوزىڭا جەلپ ايتوگە سەي قىلمايلى. چۈنكى: انسان ھىچ بىرسى دشمان و حاسىدىن خالى دىگەن. كىشىنىڭ نەمت و دولتى نە قىر بىلىد بولاسە دشمانلىرى دە شول قىر كوپ بولور. (*)

عبدالقيوم بهمانى (جولبات)

حس. تحسس.

(باشى ۹ نچى سانده).

يوقارىدە ذكر ايتىلگان «اصل حكم تحسس» دىگان فاعده، يەنە كوپ حقيقتلارنى كىشى ايتە. مثلاً ماھر غنا چىنىڭ موڭلى تاوشلىرى، ماھر موزىقە چىنىڭ موزىقە تاوشلىرى، طبع سلېم ايلەرنى ائىرلىندىرە، كوڭللىرىنى تولدۇرۇپ كوزلىرىنى ياشلىندىرە. حالبوكى بولارنىڭ اوزلىرىنى كوپ سىنچە ائىرلىنىۋ بولماي. عجب حال. تىگلاۋچىلىرىنى بۇدەر جە ائىرلىندىرگان بۇ نغمەلەر، ايلەلر يەنە تاثير ايتىمى. عادتا آنلار او يۈن ماشىنەلەرى كىشى حس سىز حركەتلىنۇپ تورغانلىرى كور يەنە. حتى موندى او يۈنچىلەردىن بىرسى بىر كۈن ايدە شىينە: داين لار يەنە — آلاچاق لىلەرغە — نى ايتورگە دە ايتىرادم، يۈرتەنى ماللىرىمنى

(*) شۇنىڭ ايتىپون حاسدىنىڭ بتوون تىلەك نەمت بتوون تىلەك بولغانلىقىدىن درست توڭل؛ دىگانلەر. شىئەنى خىپالىرى: حاسدىلارنىڭ بولۇشىنى شىكەرلەنە قىلورغە تىيوشلى، مېن دوستلەردىن آرتۇق دشمانلارغا تشىكر قىلام، چۈنكى دوستلەردىن غەلبە ياشىرەلەر، يۈزىمە ايتىمىلەر، دشمانلارم ھەم ايتىمىلەردىن تىيىشروب تىيىشروب قىلۇپ تۈرۈلەر. شۇنىڭدىن دشمانلارمغە تشىكر قىلۇنى تىيوشلەر كورەم؛ دىمىشەر. بىر تۈرك شىئەرى دە اوشۇ بىت بىرلە بۇ مەنىنى سۈيىلەمش: دوست غەيبە سىزداشمانم آگە ايدىر * خوبىر بىنم قاشىدە

(ادارە)

دوستلەردىن اعدالەرم.

يازدر دېلر، ابرته گه بارنده ساتدرد چقلر ديد كده ايبده شى: سېن همانده
 بختلېرەك ايكانسىن، سېنك ساتيلورلىق نرسە لرك بار ايكان، مېنىم بر نرسە مدە
 بولمغانغە كورە، آلاچاقلېلر م مېنى حبس ايتدردر گە بولدىلر ديب جوابلندى.
 تگلاروچېلرنى اثرلندردگان بو تاوشلر اويونچېلرنىڭ اوزلرن
 اثرلندردمارينك سېبى دە شول ايتولگان قاعدەچە، بو تاثير - اثرلندردو
 - موزىقەدن كېلگان نرسە بولماي، بلكە تگلاروچېلردەغى تجسس بولادرد.
 (آكلامغانغە سېورى سېنك سازدر * آكلامغانغە طاول سورنا آزدر)
 دېگان سوزنى متجسس بولغان متجسس بولمغانلرغە ديب تفسير
 قىلورغە تېوشلى بولور.

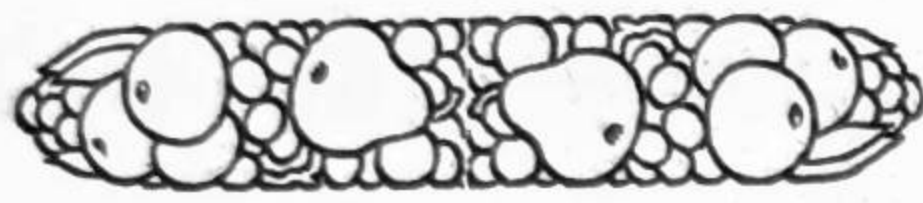
انساننك عاليگن دخېدە عاليلندردمكى استەسكز آكزا بلدردكز كە
 اصل حكم اوزندە گى تجسس استعداندەدر. آنى بىغلانتقان بر موزىقە
 آنى عاشق ايتكان بر صاحب جمال ديب حكم ايتەك توغرى بولماز.
 آلاي بولغاندە آنى سخاوتلى شەفتلى، وطن محبتلى ايتكان سېبىنى بولادرد؟
 انساندەغى بولارغە باشقەدە گوزل خصلتلر برلە انسانلقنك يوقارغى
 درجە سېنە مندرگان سېبى نرسە بولادرد؟ طېنت بشرىە گە - انسانلق
 توفراغنە - مبارك دە، منحوس دە ديمەك مېكىن بولغان حالده طېنت مباركە
 من ملكيت - فرشتهلك - درجە سېنەچە ابرشدرگان ديه تمام خېرتلە
 حرمت ايتدركىز انسان بودر جە گە نېچەك ابرشدرگان، عقللرنى خېران
 فالدرغان يوقدر معنوى فضيلتلرنى قايسى نغمە قايسى جمال القا،
 قىلغان بولادرد؟

بىنە بزايسكى مثالزغە قايتىق: مچنوننى لىلاغە قاوشدردقلرندە،
 لىلانى برده تقدير ايتى، اثرلمنى «بىن لىلانى تابدم» ديه التفات ايتەنگان.
 ايمدى لىلانى ازله گان مچنونگە نېندى قوت، لىلانى تابدرغان بولا؟
 بر ادېبنك بر حكيمەنك تجسس اثرى برلە قلمەندىن توگەنگان قارەلر،

اۈنۈچىلەرغە شەرفلىق بىر مەھىپەت بولادۇ. يوقايسىمەننىڭ باشىدىن كېچىكان، مەننىڭ دەھنىدە
 ايلەنۈپ، يۈزگەن نىرسەلەرنى تىكرار بىرلەتۈگەنگەن قارە صاف كاغىزنى بىلچىرا -
 نودۇن باشقىغە يارامىدىر. بولار بارسىدە تىخىسىنىڭ بولۇ، بولماۋىنىڭ
 اىرلىرى بولادۇ.

نتىجە: انسان تىخىسى دەرسىدە انسان بولادۇ! صوڭ.

مەنخىباندىن مەنخىب.

اشعار:

۱۰ نچى سان مەجلەدە گى عربى بىيىتلەرنىڭ مۇھىمىن تور كىچە گە ايلەندىرۈنى
 شاعرلارمىزدىن اوتىنگەن ايدىك. شوڭا جۈابىدە اوشبو بىيىتلەر كىلىدى:

۱

قايسى آدم ىر يۈزىدە، دىن بىقاسمىن ياتىسە،

تىك تىلەب دىننىڭ بىتۈۈن، بولۇۋىنە نارسە.

حالبۇكە اول اويلاغانچە دىن بىتۈپ، طورسە كىتۈپ،

شېھەسىز، بىر ذات تابوب قوللىق ايدىر تىگرى ايتۈپ،

چۈنكى دىن ايدىك زور يۈانچ ھەم دەۋجىداندىن كىسەك،

بىتەس اول، وجدان بارنىك، كو بىھو بىز بىتەر دىسەك.

ھىزب الله طاهر القەرمەتى (پىرىم)

۲

دىنلىرى قاي بىر كىشىلەر يانسونە، سۈنۈۈن تىلى،

«مەڭگىگە دىن بولماسون» دى بىتكانىن ھەردەم تىلى،

اما وجدانلار كىسە گەندىن بىرى شول دىن ايرور،

ھەمدە اول الوغ يۈانچ، بۈنى آنلار بىلەپىر،

چونکہ دینار بولماسہ نزار ابدی بر «دین» کو گل،

وجدانی صافی کہسہ گہ دینسز طور و ممکن تو گل.

ہادی کرم (قزاجار - آق مولا)

۳

ایشتم بعض آدم بار، آلا دین نی سویہی ایش،

تو گل سویماو گنہ بلکہ آنی بتسون دینر ایش.

بوسوز هیچ شبوہ سز باطل، بتہ قالسہ اگر دینلر،

ینہ بر نرسہنی دین اورنبنہ طوتاردی انسانلر.

نی بولسہدہ اوزینہ بر صنم نی رب قیلور ابدی،

خدایسز، دینسز اولورغہ کوگیلی بور چیلور ابدی.

دین اول بیت بعض وجدان ہمہ بیک زور بوانچدر،

خدای ذکر ی ہمہ کوگیلرہ الوغ قوانچدر (۱)

محمد سید احمد جلیل (قزاجار)

(۱) الا بذكر الله تطمئن القلوب آیتینہ اشارہ.

A. T. S. K. T. A. P. J. K. A.
MƏRKƏZ QILMI İSOM
PUBLIKA KƏTRXANƏSİ
ЦЕНТРАЛЬНАЯ
Научная и Публичная
БИБЛИОТЕКА
Инв. №
г. Казань - (Qazan)

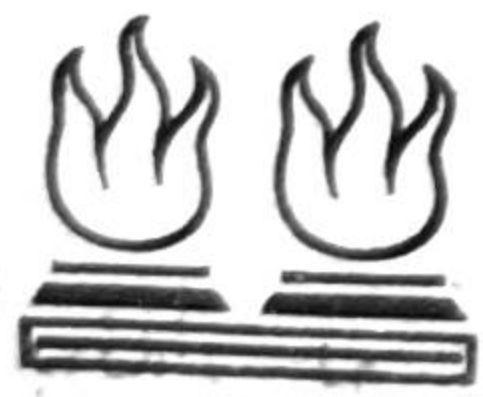

اعلان.

الدين والادب مجله سىنىڭ ابتداى نىشردىن بو كوناڭچە چققان نىسخەلرنىڭ مجموعه سىنىڭ قىمتىن سوراپ، تېوشلى بىلى بىر بىرىنە نالور قىلوب يىارونى اوتنوب يازلغان مراجهتلىر كو بايدى. بولارنىڭ هر بىرىنىڭ خصوصى جواب بىررگە فرصت بولغانلىقىدىن اوشبو عمومى جواب بىرلە كفايه لندك:

مجله نىڭ هر بىر سىنەلگى بو چتەسى بىرلە ۳ تىنكە بولوب مجموعه سىنى آلتى سىنەلگى ۱۸ تىنكە بولادر. مجله نىڭ بىر نېچە بىلغى بىخىشى ايتوب طىشلىنغان. مجموعه سىندىن سىكز سانى ناقص. بو مجموعه نى دردمت قىلوچى كىتاب خانەسىن فائىدەلى دىنى بىر مجموعه بىرلە زىنتلىگان بولور. نىسخەلرى آزا بوب تورغانلىقىدىن طالب بولغانلىرى تىزىرەك مراجهت قىلولرىنى توصىبە ايدەمز

(اداره)

قزاندہ ۱۵ کوندہ بر چغا تورخان دینی، ادبی، علمی و سیاسی

الدین والادب

مجله سینہ ۱۳۳۴ سنہ ایچون مشتری دفتری آچلدی.

۳ صوم	بر یللق	آبونہسی
۵۰ تین	۱ »	یارم یللق
۱۷ تین	-	نسخہسی

ادارہ گہ یبارلہ چک خط و ابونہلر بو آدریس برلہ یبارلور:

Казань,

Ред. жур. „Динь-Ва адабъ“.